mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

mevzu, Nisan/April 2019, s.1:109-113

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Ribâyı Anlamak İslam İktisadında Faiz
Ed. Abdulkader Thomas, İstanbul: İktisat Yayınları 2017.

Ömer YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assistant Professor, Namık Kemal University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law
Tekirdağ / TURKEY
omeryilmaz@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9576-1344

Makale Bilgisi | Article Information
Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review
Geliş Tarihi / Date Received: 1 Nisan / April 2019
Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Nisan / April 2019
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Nisan / April 2019
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Nisan / April

Atıf / Citation: YILMAZ, Ö. (2019). Ribâyı Anlamak İslam İktisadında Faiz, Ed. Abdulkader Thomas, İstanbul: İktisat Yayınları 2017. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi,* 1 (Nisan 2019): 109-113.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.
web: http://dergipark.gov.tr/mevzu | mailto: mevzusbd@gmail.com

Copyright © Published by Mevzu Toplum Derneği - Metod /
Mevzu Community Association, İstanbul, Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.
CC BY-NC-ND 4.0

Kitap, ribâ ile ilgili çeşitli yazarlara ait yazıların bir araya getirilmesiyle oluşmuş bir seçki niteliğindedir. Zeynep Hafsa Orhan tarafından Türkçeye kazandırılmış olan kitabın orijinal adı şöyledir: "*Interest in Islamic economics: Understanding riba*".

Kitap, İslam hukukunda akid nazariyesinin en önemli ve güncel meselelerinden birisi olan ribâ ile ilgili yazılardan oluşmaktadır. Abdulkader Thomas editörlüğünde bir araya getirilen yazılar, ribâyı çok yönlü olarak ve derinlemesine incelemektedir. Uluslararası ticaret alanında Fletcher Hukuk ve diplomasi okulu ve Chicago üniversitesi Arapça ve islâmî ilimler mezunu olan Abdulkader Thomas'ın, islâmî bankacılık ve finans alanında pek çok yayını vardır.

"*Ribâyı Anlamaya Giriş*" adını taşıyan ilkyazı, Şeyh Yusuf Talal Delorenzo'ya aittir. Yazara göre ribâ ile ilgili ilk âyetler Mekke'de nazil olmuştur. Rum sûresinin 39. âyeti buna örnek teşkil etmektedir (s. 3-4). Buna dayalı olarak yazar, Mekke'nin ilk yıllarında ortaya konan ekonomik kurumların modern dönemde yerlerini batılı kurumlara bıraktığını ve böylelikle de İslam hukukunun marjinalleştiğini ifade eder. İkinci dünya savaşını takip eden yıllarda ise Müslüman toplumlardan bazılarının petrole dayalı olarak zenginleşmesiyle birlikte İslam hukuku ve ekonomisi yeniden canlanmaya başlamıştır. Yazara göre islâmî finans için "filizlenme ve öğrenme dönemi" 1970'lerdir. Bu dönemin "filizlenme dönemi" olması ilk kurumların bu dönemde kurulmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemin "öğrenme dönemi" olarak nitelenmesi, hem fıkhı hem ekonomiyi bilen uzmanların sayıca azlığından ileri gelmektedir. 1980'ler ise islâmî finans için "şekillendirici dönem" niteliğinde olmuştur. Bu dönemde şer'î danışma kurulları, teftiş kurulları oluşturulmuştur ve konuya ilişkin yayın faaliyetleri hız kazanmıştır. 1980'lerin sonundan itibaren ise islâmî finans çok hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiştir. Yazara göre bunun çeşitli sebepleri vardır. En başta gelenlerinden birisi aradan geçen zaman içerisinde fakihlerin finans işlemlerini anlamaya yönelik daha fazla gayret içerisine girmeleridir. Diğeri şer'î danışma kurullarının özel isimli sözleşmeler konusunda hayli mesafe kat etmiş olmalarıdır (s. 10). Bugün gelinen noktada islâmî finans üzerinde araştırmalar yapan fakihlerin bir uzlaşıyı ve standartlaşmayı başardıklarını söylemek mümkündür (s. 13-14).

"*Arap Lisanında Ribâ*" başlığını taşıyan ikinci yazıda ribâ kelimesinin sözlük anlamları hakkında ayrıntılı açıklamalara yer verilmektedir (s. 17-22).

"*Tesniye'nin Gölgesinde – Yahudilikte ve Hristiyanlıkta Faiz ve Aşırı Faize Dair Yaklaşımlar*" başlığını taşıyan üçüncü yazıda yazar Vincent J Cornell, ribânın gerek Hristiyanlıkta ve gerek Yahudilikte yasaklanmış olduğunu temel metinlere dayalı olarak ortaya koymaktadır (s. 23-43).

Bunu takip eden yazı, "*Ribânın Fıkhî Manası*" adını taşımaktadır ve Vehbe Zuhaylî'ye aittir. Yazar, konuya ilişkin olarak klasik fıkıh literatürünün güvenilir bir özetini sunmuştur (s. 45-93).

Emad H. Khalil, "*Ribânın Şeriat Tarafından Yasaklanışına Dair Genel Bir Değerlendirme*" başlıklı yazısında ribâ ile ilgili hileler üzerinde durur ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) konuya yaklaşımını mercek altına alır (95-115).

"*Ribâ Hakkında Mısır'daki Modern Tartışma*" adlı yazıda yazarlar Emad H. Khalil ve Abdulkader Thomas, vadeli mevduat hesabında biriken faizin hükmüne ilişkin tartışmaya yer vermişlerdir. Bu tartışmayla ilgili olarak Muhammed Abduh (1849-1905), Reşîd Rızâ (1865-1935), İbrahim Zeki Bedevî, Abdürrezzâk Senhûrî (1895-1971) ve Muhammed Ebû Zehre (1898-1974) görüşleri ele alınan alimlerdir. Muhammed Abduh'a göre vadeli mevduat hesabından faiz almak meşru değildir ve böyle bir işlemin meşruiyet kazanmasının yolu, mudârebe akdine ilişkin kurallara riayet edilmesidir. Bununla birlikte Muhammed Abduh'un konuya yaklaşımını tespit etmenin zorluğuna yazarlar işaret etmişlerdir. Reşâd Rızâ'ya göre ise ribâ yasağı ile kastedilen, câhiliyye ribâsıdır, ribe'l-fadl ve ribe'n-nesîenin yasak olmaları, câhiliyye ribâsına yol açmalarından dolayıdır (s. 120). Yazarlara göre İbrahim Zeki Bedevî, konuya ilişkin yazdığı ilk makalesinde haram kılınan ribâyı, câhiliyyede uygulanmakta olan ribâ ile sınırlandırmaktadır. İlerleyen dönemde kaleme aldığı ve konuyu daha detaylı olarak ele aldığı kitabında ise o; ribe'l-fadl, ribe'n-nesîe ve câhiliyye ribâsı arasında bir ayrım gözetmemiştir (s. 122). Bu yaklaşımın Muhammed Ebû Zehre tarafından da takip edildiğini söylemek mümkündür. Abdürrezzâk Senhûrî ise buna muhalefet eder: Ona göre Kur'anda yasaklanan ribâ, câhiliyyede uygulanmakta olan ribâdır. Ribel-fadl ve ribe'n-nesîenin yasaklanması ise seddi zerîa prensibine dayalıdır (s. 126-127). Abdür-

rezzâk Senhûrî, ribâ türleri (câhiliyye ribâsı, ribe'l-fadl, ribe'n-nesîe, ribe'l-karz) arasında haram olma açısından bir farklılık görmese de câhiliyye ribâsını "makâsıd açısından haram" diğerlerini ise "vesâil açısından haram" şeklinde kısımlandırır. Ona göre câhiliyye ribâsı, borcunu vaktinde ödeyemeyen borçlunun borcunun artırılmasına ve böylelikle kısa bir zaman içerisinde borcun kat be kat artmasına dayanmaktadır. Buna dayalı olarak da câhiliyye ribâsının zarurete dayalı durumlarda bile irtikap edilemeyeceği, kan içmek ve leş yemek ile bile kıyaslanamayacağı sonucuna ulaşır. Zira câhiliyye ribâsına dayalı bir uygulamayı yapabilmek için sadece alacaklının zaruret içerisinde olması yeterli olmaz. Bu işlem böyle bir zaruret içerisinde olan bir borçluya da ihtiyaç duymaktadır. Ribânın diğer türleri ise hacetin varlığına dayalı olarak cevaz hükmü alabilmektedir. Kapitalist sistemde sermayeyi genel bir ihtiyaç olarak gören Abdürrezzâk Senhûrî, mudârebe şirketlerinin bu konudaki ihtiyacı karşılayamadığını, bu yüzden yatırım şirketlerinden hisse senedi almanın caiz olduğunu ifade etmiştir. O, bu bakış açısını aynı zamanda şöyle temellendirmiştir: "Söz konusu şirketlerin hisse senetleri karz niteliğindedir. Bu borç ilişkisinde alacaklı taraf, zayıf ve himayeye muhtaç konumdadır. Borçlu ise güçlü bir konumdadır." (Abdürrezzâk Senhûrî, *Mesâdıru'l-Hak*, III, 241-245).

"*İslam Faizi Neden Yasaklamıştır? Faiz Yasağının Ardındaki Mantık*" isimli makalesinde yazar M. Umer Chapra, konuyu şer'î maksadlarla ilişkilendirir. Ona göre ribâ yasağının arka planında İslam'ın en temel maksatlarından birisi olan "adalet" yer almaktadır. Mahmoud A. Gamal, "*Ribâ Yasağındaki İktisadi Hikmeti Anlamaya Dair Bir Çaba*" başlıklı yazısında da M. Umer Chapra'nın adı geçen yazısı ile benzer bir yol izlemektedir ve ribâ yasağı ile adaletin temin edilmesinin amaçlandığına vurgu yapmaktadır. Bu vurgunun başka pek çok yazar tarafından da benimsendiğini söylemek mümkündür (*İktisadî Hayatta ve İslâm'da Faiz*, ed. Recep Cici ve Süleyman Sayar, İstanbul: Ensar 2018, s. 369-418). Ayrıca yazar, Kuran'da ve Sünnette yasaklanan ribânın günümüzdeki bankacılık faizi ile eş anlamlı görülmesine ve buradan yola çıkarak "İslam faizi yasaklar." şeklinde bir slogan üretilmesine itiraz eder.

Kitap, Abdulkader Thomas'ın "*Ribâ Nedir?*" başlıklı yazısı ile son bulur. Burada yazarın kitabın içeriğini genel anlamda özetlediğini söylememiz mümkündür.

Kitapta ele alınan konular, ilahiyat ya da iktisat alanında tahsil görmüş bir hedef kitlesinin olduğunu varsaymamızı mümkün kılmaktadır. Sade bir dil, akıcı bir uslup genel anlamda kitaba hakim olsa da orijinali Arapça olan yazıların çevirisinde anlaşılması güç noktaların olduğunu da belirtmek gerekir. Vehbe Zuhaylî gibi alimlerin Arapça olarak kaleme aldıkları yazıların önce İngilizceye ardından da İngilizceden Türkçeye çevrilmesi doğal olarak metni anlaşılır olmaktan uzaklaştırmaktadır.